

DLA doktori értekezés tézisei

Seleljo Erzsébet

A szaxofon helye a magyar zenében

témavezető: Tihanyi László

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem
28. számú művészet- és művelődés-
történeti tudományok besorolású
doktori iskola

Budapest

2017

I. A kutatás előzményei

Mivel a szaxofonképzés Magyarországon még csak néhány éve elérhető a felsőoktatásban, így ezirányú kutatás még nem történt hazánkban, és külföldi írás sem létezik, amely bármely általam feldolgozott magyar szerző és kompozíció szaxofonhasználatát tárgyalná. Bár számos kutató foglalkozik mind Bartók Bélával, mind Kodály Zoltánnal mind Lajtha Lászlóval, Eötvös Péterről több könyv jelent meg, illetve gyakran lehet olvasni cikkeket Maros Miklós és Eötvös Péter új műveiről, kritikákat a bemutatóiról, a szaxofonhasználatukra még senki sem tért ki külön. Szaxofonosként fontosnak tartom a hazai repertoár ismeretét, a háttérinformációk felkutatása és a darabok részletes elemzése pedig hozzájárul a művek teljesebb interpretációjához

A kutatás során néhány tévhitet sikerült eloszlatnom. Lajtha Lászlóval kapcsolatban gyakran hallottam, hogy biztosan a francia kapcsolatain keresztül ismerhette meg a szaxofont, Bartók Béla kapcsán pedig a szaxofon, mint a tárogató helyettesítője került fel. Kodály Zoltán szaxofonhasználatát a daljátékában vagy a dzsesszhez kötötték, Dalos Anna a tanulmányában pedig a franciák jelképeként jellemezte. A legutóbbiban úgy gondolom, sok ráció van, és talán a két elmélet ötvözése a megoldás. Lajtha Lászlónál egy egészen más példakép került fel, az angol zeneszerző, Ralph Vaughan-Williams szimfóniai és azok hangszerapparátusa adhatta az ihletet Lajthának a szaxofon alkalmazására. Bartók Béla táncjátékának kérdése a legkomplikáltabb. Bár találtam hasonlóságokat és lehetséges ihletforrásokat egyáltalán nem érzem lezártnak a kutatást, úgy vélem, hogy talán csak egy kaput találtam, amely újabb lehetőségeket nyit meg és remélhetőleg további vizsgálódásokat fog serkenteni.

A két kortárs szerzővel, Maros Miklóssal és Eötvös Péterrel könnyű dolgom volt, hiszen őket meg tudtam kérdezni mindenről, ami számomra kérdéses volt. Mégis fontosnak tartom a dolgozatom ezen szakaszait, hiszen két világszerte ismert és játszott magyar zeneszerzőről van szó, akik bár nagyon különböző módon, de az életművük szempontjából is számottevő kompozícióban alkalmazták a szaxofont. Mindkét témakör további kutatásért kiált, hiszen Maros Miklósnak csak öt művét vizsgáltam részletesen a meglévő harmincből, Eötvös Péternél pedig azon túl, hogy szintén csak válogatott számú művével foglalkoztam tovább keresendő a kapcsolat a dzsessz és a szaxofonhasználat között.

II. Források

Bartók Bélával, Kodály Zoltánnal és Lajtha Lászlóval számos tanulmány foglalkozik, részletes életrajzaik, illetve a levelezésük nagy része hozzáférhető különböző kiadványokban. Továbbá számottevők az írásaik, hiszen ezek adnak hiteles képet arról, hogy mely zeneszerzők és témakörök foglalkoztatták őket, kiket tartottak jelentősnek. (Szöllősy András (közr.): *Bartók Béla Összegyűjtött írásai I.* Budapest: Zeneműkiadó, 1966. Bónis Ferenc (szerk.): *Kodály Zoltán Visszatekintés II.* Budapest: Zeneműkiadó, 1964., Berlász Melinda (szerk.): *Lajtha László összegyűjtött írásai I.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 1992).

A szaxofontörténet szempontjából két legfontosabb írás Fred Hemke disszertációja (Hemke, Fred L.: *The Early History of the Saxophone.* D.M.A. Music. The University of Wisconsin, 1975.) és a *The Cambridge Companion to the Saxophone*, amelyek egyrészt átfogó képet adnak a hangszer korai történetéről és repertoárjáról, másrészt pedig abban voltak segítségemre, hogy Bartók, Kodály és Lajtha műveinek megszületése körüli szaxofontörténeti mozzanatok párhuzamait keressem a magyar zenei életben.

Ahhoz, hogy megpróbáljam kialakítani a képet, hogy milyen módon volt jelen a szaxofon az 1910-es és 20-as években Magyarországon segítségemre voltak Gonda János és Jávorszky Béla Szilárd írásai a magyar dzsessz történetéről (Gonda János: *Mi a jazz?* Budapest: Zeneműkiadó, 1982., Jávorszky Béla Szilárd: *A magyar jazz története.* E-könyv. Kossuth kiadó, 2014) illetve Marosi László könyve a magyar katonazenekarokról (Marosi László: *Két évszázad katonazenéje Magyarországon.* Budapest: Editio Musica, 1994).

A szakirodalom mellett Bartók és Kodály esetében lényeginek bizonyult az eredeti szólamanyagok áttekintése az operaház archívumában. Az ihletforrások kereséséhez Vikárius László és Somfai László könyveiből merítettem ötleteket. (Somfai László: *Bartók Béla kompozíciós módszere*. Budapest: Akkord Zenei Kiadó, 2000., Vikárius László: *Modell és inspiráció Bartók zenei gondolkodásában* Pécs: Jelenkor Kiadó, 1999.)

Maros Miklós szaxofonhasználatának elemzése kapcsán a kiindulópont a zeneszerzővel készített interjú volt, melyet a disszertáció 1. sz. mellékletében csatoltam. Továbbá hasznos válaszokat kaptam levélben Carina Raschertől, a Rascher Saxophone Quartet egykori szoprán-szaxofonosától, és Maros Miklóstól (a levelezéseket a dolgozat 2. és 3. sz. mellékletei tartalmazzák). Marossal készített interjúk pedig betekintést engedtek az alkotói műhelyébe (Földes Imre: „Sorsok. Három beszélgetés Stockholmban élő zeneszerzőkkel. 3. Maros Miklós.” In: *Muzsika* 37/12. (1994. december): 12-15., Tar Károly: „... nagyjából megteremttem egy világot, amelyben jól érzem magam. Beszélgetés Maros Miklós zeneszerzővel.” In: *Ághegy* 3-4. sz. (2003). 381-397. Lényeges Maros írása az Illés Árpád-émlékkönyvben, amelyben a szerző a saját kompozíciós módszerét demonstrálja Illés Árpád Bábszínház című festményének segítségével (Maros Miklós: „Néhány mondat Illés Árpád: Bábszínház című képéről.” In: Illés Eszter (szerk.): *Illés Árpád*. Budapest: Orpheusz Kiadó, 2005. 193-197).

Eötvös Péter kompozíciós módszerének megértésében nagy segítségemre volt Pedro Amarallal közösen írt könyvük (Eötvös Péter-Pedro Amaral: *Parlando Rubato*. Budapest: Rózsavölgyi és Társa, 2015.) és két Eötvös Péterrel készített interjú (Farkas Zoltán: „Számomra a zenélés az artikulációval kezdődik. Földvári találkozás Eötvös Péterrel.” In: *Muzsika* 47/9. 2004. szeptember: 32-27., Rác Judit: „Settled in the Present.” In: Zachár Zsófia (szerk.): *The Hungarian Quarterly* 192/49. 2008/tél: 56-70). A fejezet szerkezetének kialakításához inspirációt kaptam Megyeri Krisztina disszertációjából (Megyeri Krisztina: *Eötvös Péter Love and Other Demons című operájának dramaturgiája és kifejezőeszközei*. DLA disszertáció. LFZE, 2013)

III. Módszer

A különböző témakörök különböző módszert követeltek. Az elő zeneszerzőkkel, Maros Miklóssal és Eötvös Péterrel – azon túl, hogy elolvastam a velük készült interjúkat, a róluk szóló írásokat és a műveik kritikáit – interjút készítettem és levelezést folytattam, ezeket az anyagokat mellékletként csatoltam a dolgozathoz. Műveik vizsgálatát is különbözőképpen végeztem. Maros Miklósnál természetes volt az időrendi sorrend, mivel a kompozíciós folyamat kiteljesedése és fejlődése nyomon követhető az egymás után keletkezett darabokban, illetve jól összevethető a hasonló műfajú, más hangszeres kompozícióival. Eötvös Péter szaxofonalkalmazása merőben eltér, így a kronológiai vizsgálat nem vezetett volna látható eredményhez, így inkább a különböző zenei aspektusokat vizsgáltam a zenekari és ensemble darabjainak szaxofonszólamaiban. Eötvös szaxofon kvartettjét pedig alapos elemzésnek vettem alá, amivel remélhetőleg sikerült rávilágítanom a szerző által megadott koncepció minden aprólékos elemére a mű során.

Bartók Béla és Kodály Zoltán műveit több szemszögből is megközelítettem. Egyrészt a Magyar Állami Operaház Archívumában átnéztem az eredeti szólamkottákat, másrészt elolvastam a művek keletkezése körüli levelezéseiket, harmadrészt pedig számos olyan könyvet és tanulmányt használtam fel, amely valamilyen módon kapcsolódik a szaxofont alkalmazó darabjaikhoz vagy a kompozíciós folyamatukhoz. Ezeket összevettem a szaxofon történetével foglalkozó irodalomból ismert tényekkel és ezek ötvözetéből vontam le a következtetéseimet. Lajtha László szaxofonalkalmazásában pedig az összegyűjtött írásaiból indultam ki, vizsgáltam

minden olyan szerzőt, akiről Lajtha írt, vagy valamilyen más módon kapcsolatban állt vele és szaxofon szempontból fontos szerző lehet. Így jutottam el Vaughan-Williamshez és az idézethez, amellyel Lajtha V. szimfóniája indul.

IV. Eredmények

Úgy érzem, hogy mind Bartók Béla, mind Lajtha László kapcsán olyan inspiratív szerzőket és műveket találtam, amelyeket talán érdemes lenne nem szaxofonos szemszögből is megvizsgálni. Lajtha és Vaughan-Williams kapcsolatáról született írás, de konkrét párhuzamokról a műveik között nem. Bartók Béla szaxofonalkalmazását két olyan szerzőhöz kötöm, akikkel semmilyen más forrás nem hozza kapcsolatba, így nagyon érdekes lenne azt vizsgálni, hogy a szaxofonalkalmazáson túl van-e más kapcsolat.

Maros Miklós és Eötvös Péter szaxofonhasználatáról egy rövid történeti áttekintést készítettem életrajzi vonatkozásokkal és személyes megnyilvánulásaikkal.

Bár nem szerves eleme a disszertációnak, mégis fontosnak tartottam megpróbálni összegyűjteni az összes olyan magyar kompozíciót, amely szaxofont tartalmaz, akár szóló, akár zenekari szerepben. A gyűjtés kezdetekor 80-100 darabot becsültem, végül 170 elemű lett a felsorolásom. Ezt a listát a disszertáció 5. melléklete tartalmazza. Terveim szerint folytatni szeretném a gyűjtést, illetve kibővíteni majd kiadói és dedikációs adatokkal, illetve hozzáférhetővé tenni azok számára, akik magyar szaxofonrepertoár után érdeklődnek.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenység

A dolgozatban tárgyalt művek:

2016. nov.	Maros M.: <i>Burattinata</i> – Fészek Művészklub,
(km.: Selejto Irén – zongora)
2014. már.	Eötvös Péter: <i>Shadows</i> – BMC Budapest (UMZE)
2013 jan.	Lajtha L.: <i>VII. „Forradalmi” szimfónia</i> – Művészetek Palotája Budapest
(Győri Filharmonikus Zenekar)
2012 már.	Bartók B.: <i>A Fából faragott királyfi</i> – Művészetek Palotája Budapest (Nemzeti
Filharmonikus Zenekar)

Válogatás az 5. sz. mellékletben felsorolt, általam játszott művekből:

2017 febr.	Duo SeRa hangversenye, FUGA Építészeti Központ
ősbemutatók: Horváth Balázs: kb 10
Kutrik Bence: <i>Divergenciák</i>
Illés Márton: <i>Én-Kör II.</i>
Bolcsó Bálint: <i>Metszéspillanat</i>
Gryllus Samu: <i>SeRanade</i>
2016 okt.	Kedves Csanád: <i>Tegnap és holnap</i> FUGA Építészeti központ, ősbemutató km:
Bali J.-furulya, Zétényi T.-cselló, Borbély L., Németh A.-zongora)
2016 ápr.	Duo SeRa hangversenye, FUGA Építészeti Központ
ősbemutatók: Láng István: <i>Lüktető szálak</i>
Rózsa Pál: <i>SeRapsodia</i>
Pócs Katalin: <i>Két noktürn</i>
Kocsár Miklós: <i>Duó</i> (szaxofon verzió)
2015 szept.	Bolcsó B. <i>30 Days</i> - Aurora Saxophone Quaret
2015 ápr.	Duo SeRa hangversenye, FUGA Építészeti Központ
ősbemutatók: Tornyai Péter: <i>Narcissus</i>
Maros Miklós: <i>Lyria</i> (szax.-hárfa verzió, magyarországi bemutató)

